

اسطوره آفرینش ایرانی: اهورا مزدا خداوند خرد

نویسنده: دکتر آنتیا الداغی

خواهد شد. اهورا مزدا (کلمه اهورابه معنی بزرگ و مزدا به معنی خرد و دانایی) بدان سان که از نام وی برمی آید خردمندی از ویژگی‌های اوست و نه کسی را فریب می دهد و نه کسی را یارای فریب دادن او و سروری است بخشنده و در بردارنده خیر مطلق. اورمزد روحی بدون جسم، اما دارای وجوه مذکر و مونث است. مادر و پدر آفرینش و پدید آورنده مسیر خورشید، ماه و ستارگان بوده و هست و خواهد بود. به سخن دیگر جاودانه است اما در این دوره قدیر یا قادر مطلق نیست چرا که از جانب دشمن خویش یعنی اهریمن محدود می شود. اما زمانی فرا می رسد که شر مغلوب و اهورامزدا فرمانروایی قادر و مطلق خواهد بود. اصطلاح هایی که اورمزد

آیین زرتشتی است. برای دریافت پیدایی این دو نیرو نخست باید به تصور زرتشتیان درباره نیروهای ایزدی اهریمنی توجه کرد. خداوند دین باستان شناسی زرتشت اهورامزدا AHURA MAZDA اهورا مزدا یا اورمزد به معنی سرور، دانا نامی است که زرتشتیان به خدا داده اند. منشأ جاودانی و دانایی کل همه چیزهای خوب، که در اوج یعنی در روشنی بی پایان مستقر است، با اهریمن شریب که در عمیق تاریکی قرار دارد، تماس مستقیمی ندارد، زیرا میان این دو خلأ است. بنابراین، نیروی هر کدام در برابر دیگری محدود است و خلأ هر کدام از آن دو را از جهت مکان محدود می سازد. اور مزد جاودانی است، اما اهریمن چنین نیست، زیرا روزی نابود

اسطوره آفرینش ایرانی: اهورا مزدا خداوند خرد. آریاییان کهن به دو نیروی متضاد راستی یا نظم آشه Asha و دروغ یا بی نظمی و آشفتگی باور داشتند و این همانا ایده بی است که دین زرتشتی از آن متأثر و آن را گسترش داد و در این آیین پیروان راستی، آشون Ashavan و خطا کاران یا پیروان دروغ، دروگون Drugvan نام یافتند. خوب و بد واقعیت هایی متضادند، بدان سان که تاریکی و روشنی و زندگی و مرگ یکی نیستند. ذات آنان با یکدیگر متضاد و نمی توانند نمودهای متفاوت حقیقی واحد باشند. تضاد نیک و بد یا -اگر روایت مسیحیت را به کار گیریم خدا و شیطان بنیاد کل اسطوره شناسی، خداشناسی و فلسفی

را با آن توصیف کرده اند عبارت هایی است که با طبیعت پیوند دارند، ردایی آراسته به ستارگان بر تن و زیباترین هیأت وی، نمود خورشید بر آسمان و روشنایی بر زمین و می گویند خورشید تیزاسب چشم وی و سریرش در عرش اعلی و در نور آسمانی جای دارد، و وی را بدان جا دربار و فرشته گانی است که فرمان های او را اجرا می کنند. با آن که شاید بسیاری این نماد گرایی را حقیقی می پنداشتند اما بی تردید همه زرتشتیان بر این باور نبودند. بسیاری از اسطوره هایی که از آن سخن می گوئیم از ساختاری انتزاعی برخوردارند.

نزد زرتشتیان اورمزد فراتر از خیر کامل و وی را با بدی هیچ پیوندی نیست. زرتشتیان خدای مسیحیان را بدان دلیل که آفریده گان وی و حتی پسرش را در رنج رها می سازد محکوم می کنند. چرا که از دید زرتشتیان رنج بردن نایکو و تباه سازنده آفرینش نیک و چیزی است که گرچه در آیین زرتشت خدا نمی تواند اینک بدی را در کنترل خویش داشته باشد اما روزی بر آن پیروز می شود. در این آیین خدا خاستگاه همه نیکی ها، روشنایی، زندگی، زیبایی، شادمانی و تندرستی است، و در پس هر سریری نیرویی است که خاستگاه الهام همه راستی هاست و نماد زمینی وی انسان نیکوکار است.

زرتشت از هفت وجود یا "جلوه" خدا سخن می گوید که خدا آنان را بر حسب اراده خود آفریده است^۲. آنها عبارتند از سپنته مینیو (Spenta Mainyu)، و هومنه Vohu Manah (بهمن)، آشه Asha (اردیبهشت)، خشته و یریه Khshathra Vairya (شهریور)، آرمیتی Armaiti (اسپندارمَد)، هورواتات Haurvatat (خرداد) و آمرتات Ameretat (مرداد)، به ترتیب به معنی روح نیکوکار، اندیشه نیک، راستی، شهریاری مطلوب، اخلاص، کمال و بیمرگی^۳ مشخصه

حقیقت وظیفه دینی انسان این است که با منبع غایی یا آفریدگار یکی باشد. مباحثات فاضلانه بسیاری درباره اصل و منشأ این شخصیت ها خدایان باستانی هستند. اما اصل آنها هرچه باشد، آنچه بیش از همه مهم است، احساس آرمانهای والا و اندیشه عمیقی است که در بر دارند. در اسطوره آفرینش، در آن جا که دنیای روشن و زیبا و پر از راستی و خرد اهورا مزدای از همه چیز آگاه در برابر دنیای زشت و پر از بدی اهریمن بد آگاه قرار می گیرد، توانای دادار بزرگ برای از میان بردن اهریمن فقط خرد اوست، او برای این که از جاودانه شدن شر جلوگیری کند، برای نابودی اهریمن در طی زمان، با خرد هروسپ آگاه (خرد از همه چیز آگاه) خود طرحی می ریزد و با فرستادن بارقه هایی از نور، اهریمن را به نبرد دراز مدت می کشاند، زیرا نابودی اهریمن در آن هنگام امکان پذیر نیست. ولی اهورا مزدا سلاحی دارد که اهریمن فاقد آن است و آن خرد اوست.

اصلی خدا "روح نیکوکار" یا آفریننده " است. این مشخصه منحصر به خدا تعلق دارد، اما جلوه های دیگر تجلیاتی از خدا هستند که در هریک از آنها انسان می تواند سهیم باشد. این جلوه ها وسیله هایی هستند که خدا را به انسان و انسان را به خدا نزدیک می کند. زرتشت در اوستا اظهار می دارد که هر که به اهورا مزدا روی آورد و از او اطاعت کند، از طریق کارهای "انیشه نیک" به کمال و "بی مرگی" خواهد رسید. به واسطه "اندیشه نیک" است که آدمیان راه "راستی" را دنبال می کنند و به "کمال" و "بیمرگی" دست می یابند و بدان وسیله به "شهریاری" می رسند. بدین گونه است که انسان می تواند در سرشت خدا سهیم باشد. در

با همین خرد است که اهورا مزدا جهان مادی را می آفریند. پیش نمونه ها را برای مقابله با شر ناشی از اهریمن به وجود می آورد.

در پایان جهان که همه نیروهای اهریمنی یک به یک هموردان ایزدی خود نابود خواهند شد، راهکار خردمندانه اهورا مزدا به شکوفایی خواهد رسید. این پیروزی اهورا مزدا تنها در سایه دانش اوست.

این سرور دانایی چون می خواهد بر نخستین جفت بشر جان بخشد، از روان همه آگاه خود در آنان می دمدمد و به آنان القا می کند که آنها را از خرد سلیم خویش آفریده است و آنان را بیش از همه به پیروی از خرد و راستی فرمان می دهد. بنا به نوشته های مینوی خرد که مجموعه ای از پرسش ها و پاسخ هامیان دانا و مینوی خرد یعنی نماد آن جهانی دانش و فرزاندگی است، آمده است که از مینوی خرد پرسیده می شود که چرا دانش و کاردانی در مینو و گیتی به مینوی خرد وابسته است؟ پاسخ اینست: خرد غریزی یا "آسن خرد" از نخستین دم آفرینش با اورمزد بوده است.

در آیین زرتشت امشاسپندان جاودانه تنها ایزدان آسمانی نیستند در مجمع آسمانی ایزدان از نظر مقام پس از اهورا مزدا و امشاسپندان قرار دارند.

با آن که ایزدان بی شمارند اما برخی از آنان بر دیگران برتری دارند و این ایزدان، ایزدانی هستند که روز خاصی از ماه در گاه شمار زرتشتی بدان اختصاص دارند. مهمترین این ایزدان مانند متیره (مهر) و آناهید (ناهید سرور یا شبتی خاص خود دارند و دیگر ایزدان مهمی چون هومه، وایو، آتریا آذر، بهرام و... که پاسدار خورشید و ماه و ستارگان و جز آن یا نمودی از مفاهیم انتزاعی مانند دعا و راستی و صلح یا آشتی اند. بدین سان در آیین

زرتشتی ایزدان باشنده گان (همان ایزدان) جهان مینویی اما به اختصار زرتشتیان به یک خدا و نیروی نمایی یعنی اهورا مزدا که نیکی و خرد و دانایی مطلق است اعتقاد دارند اراده این خدا را شماری از فرشتگان والایی اجرا می کنند که خود مورد عشق و عنایت وفاداران هستند و با این همه هیچ یک از اینان هرگز نمی توانند جای سرور دانا را بگیرند.

در هرمز و شیت، اهورا مزدا ضمن صفات بی شماری که برای خود می شمارد چنین می گوید: منم سرچشمه دانش و آگاهی ... منم خرد... منم خردمند منم دانایی، منم دانا

منابع:

- ۱- آموزگار. ژاله. زبان. فرهنگ و اسطوره. انتشارات معین. تهران. چاپ دوم ۱۳۸۷
- ۲- بهار. مهرداد. اساطیر ایران. انتشارات بنیاد فرهنگ ایران ۱۳۵۲
- ۳- برلین. ج. ف. اسطوره های موازی. ترجمه عباس مخبر. انتشارات مرکز. تهران. ج اول ۱۳۸۶
- ۴- بویس. مری. زردشتیان باورها و آداب دینی آنها. ترجمه عسکر بهرامی. انتشارات ققنوس. تهران. چاپ دهم ۱۳۸۸
- ۵- هینلز. جان راسل. شناخت اساطیر ایران. ترجمه باچلان فرخی. انتشارات اساطیر. تهران. ج اول ۱۳۸۳

۱) این ایده تضاد دو نیرو در آیین زرتشتی متاخر چندان دگرگون شد که دو نوع واژه متفاوت در سخن گفتن از آنان به کار گرفته شده است چندان که هنگامی که زرتشتیان به نیروهای نیک توجه دارند از واژه های سر، دست، گفتن و در گذشتن بهره می جویند، اما زمانی که به عودی از نیروهای بد توجه دارند از واژه های کله، چنگ، زوزه و مردن یا تباهی می گویند.

۲) آموزه هفت امشاسپند و هفت آفرینش، الهام بخش اخلاق فراگیری شد و در انسان، احساس مسوولیت ژرفی نسبت به جهان پیرامونش پدید آورد. وی اشرف مخلوقات است، ولی با هدفی مشترک به شش آفریده دیگر متصل است، چه همه آفرینش برای رسیدن به یک هدف مشترک می کوشند یعنی شکست کامل بدی.

۳) بهمن، نخستین زاده خدا، در طرف راست اهورا مزدا می نشیند و تقریباً نقش مشاور را دارد. اردیبهشت که زیباترین امشاسپندان است، نه تنها در برابر ناراستی قرار می گیرد، بلکه نماینده قانون ایزدی و نظم اخلاقی در جهان نیز هست. شهریور مظهر توانایی، شکوه، سیطره و قدرت خداست. اسپندار مد دختر اهورامزدا ست و در طرف چپ او می نشیند. وی مظهر فرمانبرداری مومنانه، هماهنگی مذهبی و پرستش است. خرداد و مرداد این موجود مادینه همیشه با هم ذکر می شوند. خرداد به معنی تمامیت مظهري است از مفهوم نجات برای افراد شر. مرداد تجلی دیگر رستگاری و جاودانگی است. این دو امشاسپند با آب و گیاه ارتباط دارند و سرچشمه زندگی و رویش هستند

۴) کل آفرینش جهان، از ابتدا تا پایان با خرد رهبری می شود. در جای جای بخشهای اوستا بیش از همه شاهد تاثیر خرد در همه جوانب زیستی هستیم. در بخشهایی از آن می خوانیم: زرتشت از اهورا مزدا می خواهد که او را چنان بیگاهاند تا همه را به خرد رهنمون باشد. نیز می خواهد که به مردمان دیگر نیز این توانایی را ببخشد که آموزش خرد را پیش برند.

